

Noor Asharaf

Assistant Professor (Guest Faculty)

Dept. of Persian, MMHAPU, PATNA

Email: ashrafjnu@gmail.com

E-Content

Sem-1, Paper code: 102

Persian (M A)

Topic: Life and works of Hafiz Shirazi, Cont..

خواجه شمس الدین محمد، حافظ شیرازی، از محبوب ترین شعرای ایران زمین است که با گذشت قرن ها، آثارش نه تنها در ایران بلکه در سراسر نقاط جهان به شهرت رسیده است. موضوع اشعار حافظ بسیار متنوع بوده و از اشعار او در موسیقی سنتی ایرانی، هنرهای تجسمی و خوشنویسی استفاده می شود. شعر حافظ در زمان زندگی اش، به سرزمین های دیگر مانند: شبه قاره هند رسید و شاعران آن سرزمین ها کوشیدند تا ویژگی های شعر حافظ را به کار برند و مانند حافظ مضامین عاشقانه و عارفانه را به هم بپیوندند و از صنایع ادبی به روش حافظ بهره گیرند. در حوزه زبان عربی، پس از خیام، حافظ بیشترین اثر را داشته است.

دیوان حافظ دارای 500 غزل، 42 رباعی و چندین قصیده می باشد. حافظ به طور متوسط در هر سال فقط 10 غزل سروده و او دیوان خود را در طول 50 سال سروده است. دیوان حافظ بیش از چهارصد بار به زبان فارسی و زبان های دیگر در دنیا به چاپ رسیده است.

تعداد نسخه های خطی ساده یا تذهیب شده آن در کتابخانه های ایران، افغانستان، هند، پاکستان، ترکیه و حتی کشورهای غربی از هر دیوان فارسی دیگری بیشتر است. نکته خاصی که در دیوان حافظ وجود دارد، کثرت نسخه هایی با مفردات و واژه های گوناگون است که این ویژگی سبب بروز تصحیحات متعدد و گاه متناقض هم در بین مصححان می شود. چندین رباعی نیز به حافظ نسبت داده شده که هرچند مانند غزل های او از ارزش ادبی و الایی برخوردار نیستند، اما در انتساب برخی از آن ها تردید زیادی وجود ندارد.

دیوان حافظ کتابی است مشتمل بر همه اشعار باقی مانده از حافظ. بیشتر این شعرها به زبان فارسی است، اما اشعار مُلَمَّع و یک غزل تمام عربی هم در آن به چشم می‌خورد. مهمترین بخش این دیوان، غزلیات است. شعرهایی در دیگر قالب‌های شعری مانند قطعه، قصیده، مثنوی و رباعی هم در این دیوان هست. هیچ نشانه‌ای مبنی بر نابودی بخش عمده‌ای از اشعار حافظ در دست نیست و علاوه بر این، حافظ در زمان حیاتش شهرت زیادی داشته‌است؛ بنابراین زیاد نبودن تعداد شعرهای موجود در دیوان نشان می‌دهد که او شاعر پرکاری نبوده‌است. شمار همه غزل‌هایی که به‌طور کلی مورد پذیرش واقع شده‌اند، کمتر از ۵۰۰ غزل است. اصالت رباعیات حافظ مورد تردید جدی است و از این رو همه رباعیات از بعضی از ویرایش‌ها، از جمله ویرایش سایه زدوده شده‌است. گوته، ادیب آلمانی، به حافظ و اشعارش علاقه فراوانی داشت و «دیوان غربی شرقی» خود را تحت تأثیر «دیوان حافظ» سرود، و فصل دوم آن را با نام «حافظ نامه» به اشعاری در مدح حافظ اختصاص داد.

نمونه اشعار حافظ شیرازی:

دوش از مسجد سوی میخانه آمد پیر ما چیست یاران طریقت بعد از این تدبیر ما

اگر آن ترک شیرازی به دست آرد دل ما را به خال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را
 بده ساقی می باقی که در جنت نخواهی یافت کنار آب رکن آباد و گلگشت مصلاً را

ما ز یاران چشم یاری داشتیم خود نادرست بود آنچه می پنداشتیم

دل می‌رود ز دستم صاحب دلان خدارا در داکه راز پنهان خواهد شد آشکارا
 آسایش دو گیتی تفسیر این دو حرف است با دوستان مروت با دشمنان مدارا

آوازه شعر حافظ در زمان زندگی‌اش به سرزمین‌های دیگر مانند شبه‌قاره هند رسید و شاعران آن سرزمین‌ها تلاش کردند تا ویژگی‌های شعرش را به‌کار برند و به‌مانند حافظ مضامین عاشقانه و عارفانه را به‌هم پیوند دهند و از صنایع ادبی به‌روش حافظ بهره گیرند. امیرعلیشیر نوایی، فیض

دکنی، سلیم تهرانی، میرزا جلال اسیر، بیدل دهلوی و ناصرعلی سرهندی از این گروهند. محمدقلی قطب شاه در برخی غزل‌ها و اشعارش از اصطلاحات و ترکیب‌های ویژه حافظ بهره برده است. میرتقی میر و میرزا رفیع سودا، شاعران اردوزبان، به تقلید از حافظ شعر می‌سرودند. شاهوردی بیات، شاعر فارسی‌سرای بنگال، به پیروی از حافظ سروده‌های فلسفی و صوفیانه با اصطلاحات رندی و سرمستی می‌سرود.

حافظ می‌گوید:

ساقی حدیث سرو و گل و لاله می‌رود وین بحث با ثلاثه غساله می‌رود
شکرشکن شوند همه طوطیان هند زین قند پارسی که به بنگاله می‌رود
باد بهار می‌وزد از گلستان شاه وز ژاله باده در قده لاله می‌رود
حافظ ز شوق مجلس سلطان غیاث دین غافل مشو که کار تو از ناله می‌رود

غالب دهلوی بسیاری از ویژگی‌های شعر حافظ مانند مضمون، بحر، وزن، ردیف و قافیه را در غزل‌ها و اشعار فارسی و اردوی خویش به کار برده است. عبدالکریم خاکی نیز در دیوان خویش به غزل‌ها و اندیشه‌های حافظ توجه بسیاری داشته است. اقبال لاهوری نیز در مقام شاعر و حکیم و فیلسوف بسیار از حافظ اثر پذیرفت. جدا از شاعران شبه‌قاره، اندیشمندان هند، پاکستان و بنگلادش نیز از حافظ اثر پذیرفته‌اند. لالن شاه، صوفی نامدار بنگلادش در کتاب‌های بنگلادگیتی، کویتا و هارامنی از شعر حافظ استقبال کرده است. راجا رام موهن رای، از رهبران هند و بنگال غربی، در کتابی به زبان فارسی به نام *تحفة الموحدين* از شعر حافظ بهره برده است. رابیندرانات تاگور، اندیشمند و شاعر نامدار بنگال، با شعر حافظ پیوندی ویژه داشت و این دل‌بستگی را از خانواده خویش گرفته بود. در کتابش به نام *گیتانجلی*، اثر اندیشه‌ها و باورهای حافظ دیده می‌شود. اثرگذاری حافظ در آثار نویسندگان اردو نیز قابل توجه است. شبلی نعمانی، مولانا حافظ محمد اسلم جیراج پوری، جلال‌الدین احمد جعفری، سجاد ظهیر، یوسف حسین‌خان، کبیر احمد جاییسی، سید محمد عبدالله، محمد ریاض، محمد منور و عبدالشکور احسن از این نویسندگان هستند. شاهان بابری هند، دل‌بستگی زیادی به حافظ داشتند تا جایی که همایون شاه و جهانگیر، در برخی امور مملکتی پس از تفأل به حافظ تصمیم می‌گرفتند.